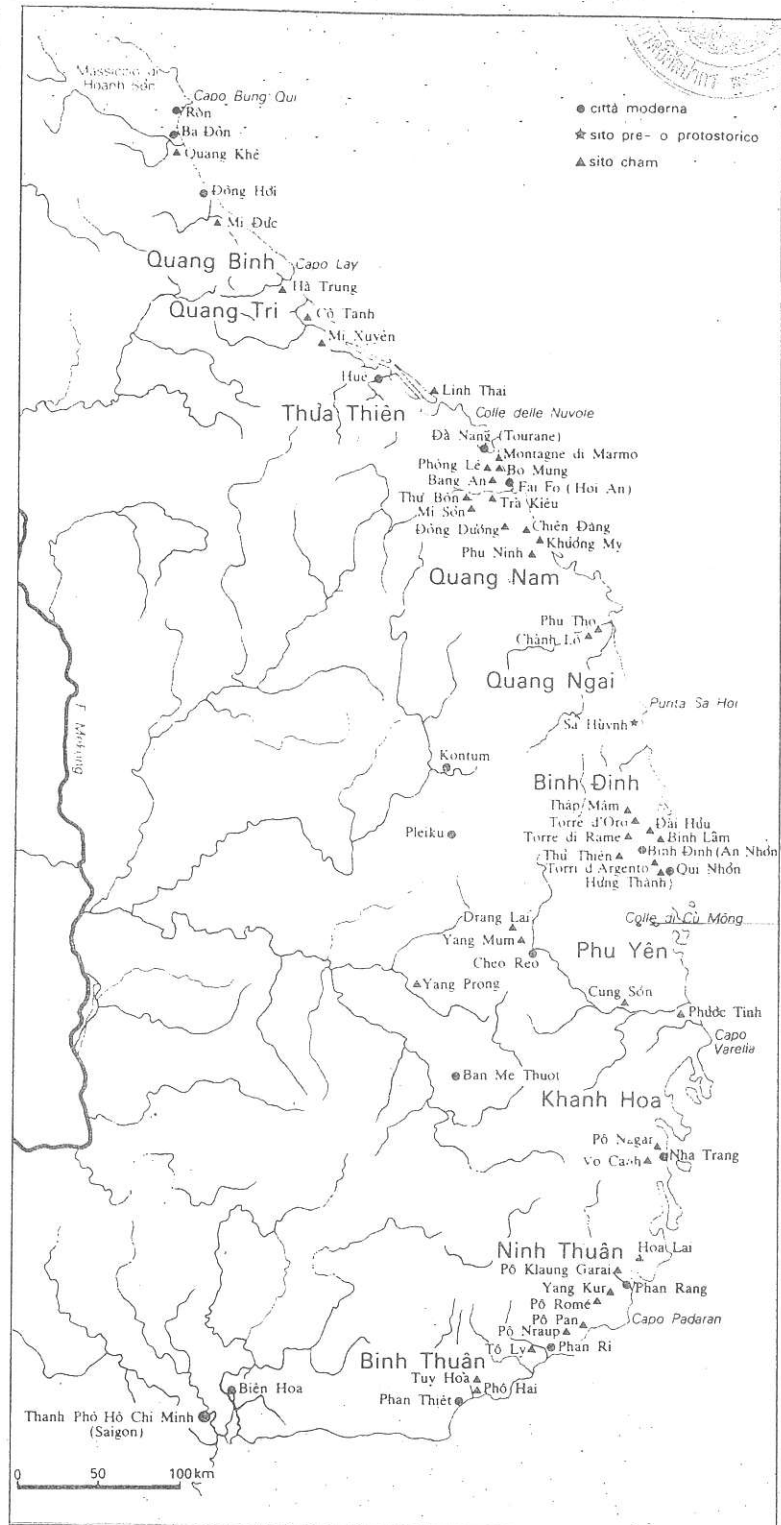

สุพรรณิ กาญจนบุษิต *

“ชาวจาม”
และ
“อาณาจักร
จัมปา”
ในเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในบรรดาทรัพยากรหลากหลายเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “ชนชาติจาม” จัดเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมยาวนานและเก่าแก่มากที่สุดชาติหนึ่ง

แผ่นดินจามอันเป็นถิ่นกำเนิดอยู่อาศัยของชาวจามตามที่ปรากฏในจารึกเมืองคงเคื่อง (Dongduong) เรียกชื่อว่า “จัมปาปุระ” จัมปานคร หรือ อาณาจักรจัมปา (จามปา) มีประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองเป็นอิสระในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๒-๑๕ (ค.ศ.๑๕๒ - ค.ศ.๑๔๗๑) ร่องรอยสร้างสรรค์ทางอารยธรรมของสังคมชาวจามครั้งอดีตกาล ได้กลายเป็นมรดกอันมหัศจรรย์ที่ไม่เพียงแต่เป็นสมบัติของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น หากยังเป็นสมบัติของชาวโลกอีกด้วย

อาณาจักรจัมปา และอารยธรรมจาม (Cham Civilization) เป็นสัมฤทธิ์ผลทางวัฒนธรรม (Cultural Achievement) ของพัฒนาการทางสังคมพื้นเมืองรุ่นแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณอันเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรจัมปาตามที่ราบเชิงเขาแนวแคบ ๆ ทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมอินโดจีนซึ่งมีพรมแดนเหนือสุดที่บริเวณเมืองเว้ของเวียดนามปัจจุบันนั้น กระจัดกระจายไปด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ผลงานก่อสร้างทางเทคนิคจากพลังความเชื่อและฝีมือสร้างสรรค์ของชนชาติจามปรากฏเหลืออยู่ที่สำคัญ ๆ ไม่น้อยกว่า ๑๒๘ แห่ง^๑ อารยธรรมทางวัตถุเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพ และระดับภูมิปัญญาของชนชาติจามแห่งอาณาจักรจัมปาอย่างน่าพิศวง

จารึกอักษรจาม รวมไปถึงวรรณกรรมจามประเภทบทกวีสดุดีนักรบจามที่มีความเก่าแก่มาก และเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่ชนพื้นเมืองหลายเชื้อชาติ ทำนองเดียวกับมหากาพย์ “รามายณะ” ของอินเดีย นั่น ได้แก่เรื่อง จาม บริ (Cham Bri) ตา ทา วา (Ta Tha Va) และเรื่อง

กาลิมปารัง (Kalim Parang) เทพนิยายจามเรื่อง ทัม จัม (Tam Cam) ซึ่งเล่าขานกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มชนจาม และไตเวียด (Dai Viet - เวียดนาม) จนได้ชื่อว่าเป็นเรื่อง “ซินเดอเรลลาของเวียดนาม” ทุกวันนี้ เดิมเป็นวรรณกรรมจาม แต่งขึ้นมาเป็นภาษาจามซึ่งภาษาจามนั้น จัดว่าเป็น “ภาษาเก่ารุ่นคลาสสิก” หรือภาษาพื้นเมืองรุ่นแรกสุดของภูมิภาคนี้

ในจดหมายเหตุจีนร่วมสมัยเรียกแคว้นแคว้นหรือรัฐของชนชาติจามว่า “หลินอี้” (Lin-Yi) และปรากฏอีกชื่อหนึ่งว่า “จ้านเฉิง” ชื่อทั้งสองดังกล่าวหมายถึง “จัมปาปุระ” หรืออาณาจักรจัมปานั้นเอง จดหมายเหตุจีนได้ยืนยันการคงอยู่ของอาณาจักรจัมปาว่า มีอำนาจครอบคลุมพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตอนกลางของแหลมอินโดจีนด้านตะวันออก ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนที่เป็นมณฑลกวางบิมห์ (Quang Binh) กวางตริ (Quang Tri) กวางนัม (Quang Nam) ของประเทศเวียดนามปัจจุบัน

ศูนย์ประชาคมหรือเมืองสำคัญ ๆ ของชาวจามตั้งเรียงรายตามชายฝั่งตะวันออกจากเหนือ

¹ Foreign Languages Publishing House, Hanoi, Ethnic Minorities in Vietnam, 1984. p. 242.

จรดใต้ “เมืองราชธานี” มักเปลี่ยนไปมาระหว่างเมืองทางตอนเหนือและตอนใต้ตามเงื่อนไขของสถานการณ์ เมืองหลวงจามที่เก่าที่สุด คือเมือง “ตราเกียว” หรือ “ตาแก้ว” (Tra Kiew, ค.ศ. ๓๗๐-๗๕๐) เมือง “อินทรปุระ” (Indrapura, ค.ศ. ๘๗๐-๑๐๐๐) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณตอนใต้ของเมืองดานัง (Danang) เมืองสำคัญ ๆ ทางใต้ที่มีฐานะเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรจัมปามีหลายเมือง เช่น เมือง “ปันทุรังคะ” (Panduranga) หรือ “พันรัง” (Phan-rang) ในปัจจุบัน เมือง “วิชัย” (Vijaya) ปัจจุบันคือเมือง “บันดิมห์” (Bin-dinh) และเมืองโคตรวาระ (Kauthara) หรือ “นาตริง” (Nha-trang) ในประเทศเวียดนามทุกวันนี้

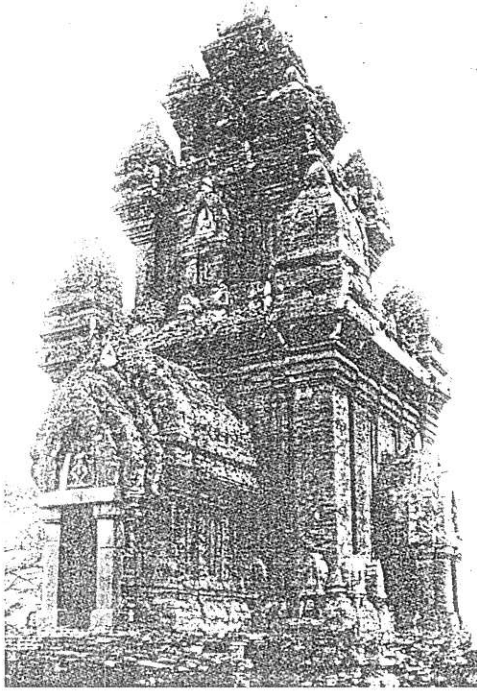
ชาวจามแห่งอาณาจักรจัมปา เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่รับและแพร่กระจายอารยธรรมอินเดีย (India Civilization) รุ่นแรกสุดทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือนอกจากจะเป็นพวกที่รับนับถือศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียแล้ว หลักฐานทางโบราณคดียังบ่งชี้ว่าพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพุทธที่เป็นที่ยอมรับนับถือและอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของกษัตริย์จามบางพระองค์ด้วย จากร่องรอยของความเชื่อทางศาสนาและอารยธรรมของชาวจาม ภาพของอาณาจักรจัมปาปรากฏเด่นชัดว่า เป็นแหล่งแรกสุดแห่งหนึ่งที่อิทธิพลทางศาสนาและอารยธรรมจากอินเดียได้เข้ามาฝังรากลงและแพร่หลายในหมู่ประชากรพื้นเมืองซึ่งยังผลให้รูปแบบของรัฐ สถาบันและระบบสังคมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายตัวเติบโตในลักษณะที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น

แม้ว่าชื่อเสียงของชาวจาม และอาณาจักรจัมปาจะไม่โดดเด่นในฐานะเป็น “ชาวพุทธ” และ

“อาณาจักรพุทธ” ตลอดจนอาณาจักรจัมปาก็ไม่เคยได้รับการกล่าวขานถึงว่าเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาที่สำคัญในยุคต้นของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยากที่จะนำมาเปรียบเทียบกับความโดดเด่นกับรัฐพุทธอื่น ๆ ดังเช่นอาณาจักรทวารวดี หรือศรีวิชัยได้ ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีนักวิชาการ หรือผู้รู้ท่านใดปฏิเสธได้เต็มปากว่า จัมปาไม่ใช่รัฐพุทธ ด้วยเหตุที่ร่องรอยทางพุทธศาสนาและอารยธรรมพุทธปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานเพียงพอที่จะอธิบายได้ว่า อาณาจักรจัมปาก็เป็นแหล่งพุทธศาสนาและอารยธรรมพุทธที่เก่าแก่ที่สุดเช่นกัน โดยเฉพาะบริเวณเมือง “ดงเคื่อง” ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองมิซอน (Mison) ปัจจุบัน

พุทธสถานและพุทธปฏิมากรรมในเมืองดงเคื่องที่ถูกค้นพบเป็นจำนวนมากนั้น เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ศาสนาพุทธได้แพร่หลายในหมู่ชาวจามเช่นกัน เมืองดงเคื่อง (เมืองอินทรปุระเดิม) คงจะต้องเป็นศูนย์กลางศาสนา และอารยธรรมพุทธอย่างแท้จริงของอาณาจักรจัมปามาแล้วอย่างล่าสุดก็ตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๕ พระพุทธรูปที่เมืองดงเคื่องมีอายุเก่าแก่ที่สุดในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๒-๓ กษัตริย์จามที่ทรงรับนับถือพุทธศาสนานางจะได้ทรงสร้างเมือง “อินทรปุระ” เป็นราชธานีด้วย และมีความเป็นไปได้ที่กษัตริย์จามบางพระองค์คงจะต้องทรงเป็นผู้นำกลุ่มชนจามให้รับนับถือพุทธศานานอกเหนือไปจากศาสนาพราหมณ์ และฮินดู

จากจารึก ๒ หลัก ที่เมืองดงเคื่องทำให้ทราบว่า พุทธศาสนาในอาณาจักรจัมปานั้นอย่างน้อยก็คงเป็นศาสนาส่วนพระองค์ของพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ (Indravarman II, ครอง

ปราสาทโพกลองการาย (Pô Klaung Garai) ศิลปะจาม มุขยื่นออกมาทางด้านหน้ามีภาพพระศิวนาฏราชประทับบนหน้าบัน

ราชย์ ค.ศ. ๘๕๔-๘๙๓) และถึงแม้จะยังไม่ทราบแน่ชัดว่า พุทธศาสนามหายานในอาณาจักรจัมปาเป็นนิกายใด แต่ก็พอจะอนุมานได้ว่า คงจะเป็นนิกายที่สำคัญที่สุดทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ อย่างแน่นอน^๒

อารยธรรมจามจากอาณาจักรจัมปา นับเป็นสายธารแห่งอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เก่าแก่มากที่สุดสายหนึ่ง ชนชาติจามได้พัฒนาอำนาจและสร้างสรรค์อารยธรรมของตนขึ้นถึงระดับสูงสุดในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๙-๑๐ แม้ว่าในช่วงสมัยต่อจากนั้นอาณาจักรจัม

ปาต้องประสบความล้มเหลวด้านการเมืองภายในและการเมืองระหว่างรัฐอันนำไปสู่ความตกต่ำและล่มสลายลงในที่สุดเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ก็ตาม แต่กระแสนอารยธรรมจาม โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยีเป็นพยานยืนยันถึงความสำเร็จของชาวจาม หอคอยปราสาท เทวสถาน พุทธสถานอันสง่างาม เชื้อนจามโบราณเก่าแก่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งค้นพบในบริเวณที่ราบเมืองพันรัง เชื้อนจากริง (Chakling) เชื้อนมาเรน (Ma-ren) ซึ่งสร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ พบที่อำเภอเกียวลินห์ (Gio-linh) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลงานสร้างสรรค์และการแสดงออกทางรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึง “อัจฉริยะ” ของชนชาติจาม รูปแบบสถาปัตยกรรมจามจากเทวสถานมักแบ่งเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไปแต่ละชั้นเป็นรูปดอกบัว ภาพแกะสลักนูนจากหินสีน้ำเงินหรือทำด้วยเซรามิกสีแดง หรือสิ่งก่อสร้างจามที่ฉาบด้วยอิฐสีแดง เหล่านี้เป็นเอกลักษณ์อันทรงพลังของชนชาติจาม และในทุกวันนี้ก็ยังไม่มียุคใดที่ทราบว่าชาวจามโบราณใช้วัตถุอะไรเชื่อมอิฐที่ก่อขึ้นได้แข็งแรงคงทนนับหลายศตวรรษโดยที่ไม่เห็นรอยเชื่อมต่อแม้แต่เล็กน้อย

ชาวจาม และอาณาจักรจัมปายุคอิสรภาพ (คริสต์ศตวรรษที่ ๒-๑๕)

แคว้นจัมปา หรืออาณาจักรจัมปามีปริมาตรตามชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรอินโดจีนในความยาวไม่ต่ำกว่า ๑๑๐๐ กิโลเมตร และความกว้างที่ค่อนข้างแคบไม่ถึง ๑๐๐

² Jean Boisselier, บรรยายพิเศษ เรื่อง “ดงเคื่อง : พุทธสถานจาม (ในประเทศเวียดนาม) พุทธศตวรรษที่ ๑๕” แปลเป็นไทย โดย หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓, มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ

กิโลเมตร สภาพภูมิศาสตร์ที่ประกอบขึ้นด้วยพื้นที่ราบเล็ก ๆ ระหว่างภูเขากับทะเลเป็นอุปสรรคทางธรรมชาติในการรวมตัวทางการเมืองระหว่างชนชาติจามด้วยกัน ศูนย์อำนาจของอาณาจักรจัมปาจึงมักเปลี่ยนไปมาระหว่างเมืองอินทระปุระทางเหนือกับเมืองวิชัยทางใต้ การขยายอำนาจของชนชาติไคเวียดลงสู่ดินแดนทางใต้ภายหลังเป็นอิสระจากจีนในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ ส่งผลกระทบทางลบต่ออาณาจักรจัมปาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ นับเป็นศตวรรษที่ชาวจามเริ่มเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองกับพวกไคเวียด การเผชิญหน้าและปะทะกันทางทหาร เป็นเหตุให้ชาวจามเริ่มต่นสูญเสียแผ่นดินทางเหนือให้แก่พวกไคเวียด และผลที่สุดก็ต้องย้ายเมืองหลวงจากเมืองอินทระปุระไปยังเมืองวิชัยเมื่อ ค.ศ. ๑๐๐๐ และอีก ๔๗๑ ปีต่อมาเมืองวิชัยก็ถูกยึดดินแดนบางส่วนทางเหนือของอาณาจักรจัมปาถูกผนวกเข้ากับอันหนัน (An-Nan) ของไคเวียด และแน่นอนว่าความหายนะล่มจมย่อมตกอยู่กับฝ่ายจาม ชนชาติจามและอาณาจักรจัมปาส่วนที่เหลือตกอยู่ในภาวะสงครามมาโดยตลอด กษัตริย์จามบางพระองค์ เช่น พระเจ้าชัยปรมศวรวรมันที่ ๑ (Jaya Paramesvaravarman I) ทรงพยายามสร้างสันติภาพด้วยการปรับสัมพันธภาพกับอันหนัน และจีนให้ดีขึ้น แต่สันติภาพเกิดขึ้นในอาณาจักรจัมปาเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้น สงครามเชื้อชาติระหว่างจามกับไคเวียด จามกับเขมร (นครวัด) และระหว่างเขมรกับไคเวียด เป็นสงครามสามเส้าที่ได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๐๖๙ เป็นต้นไป แต่หยุดชะงักลงชั่วคราวในขณะที่เขมร (นครวัด) มีชัยได้เข้าครอบครอง

อาณาจักรจัมปา ๒ ครั้งคือระหว่าง ค.ศ. ๑๑๔๕-๑๑๔๙ และ ค.ศ. ๑๒๐๓-๑๒๒๐ แต่ชาวจามก็สามารถถกอบกู้อิสรภาพของตนจากเขมร (นครวัด) ได้ทั้ง ๒ คราว นอกจากนี้ยังสามารถเข้าโจมตีและยึดครองเขมรได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

สงครามท้องถิ่น อันเกิดจากอำนาจ ๓ ฝ่ายระหว่าง จาม - ไคเวียด - เขมร เป็นไปอย่างต่อเนื่อง กษัตริย์จามนอกจากจะต้องต่อสู้กับไคเวียดและเขมรแล้ว ใน ค.ศ. ๑๒๘๑ ยังต้องต่อสู้กับกองทัพของมองโกลอีกด้วย การทำสงครามหลายด้านเป็นเวลายาวนานติดต่อกันเป็นสาเหตุ

ประติมากรรมรูปพระศิวะประทับนั่งในท่ามหาราชาลีลาสนะ (?) พระพักตร์เป็นแบบพื้นเมือง พระเนตรโปน พระนาสิกใหญ่ มีพระมัสสุ ทรงมงกุฎซ้อนกันเป็นชั้น มีดอกไม้นขนาดใหญ่ประดับ มีประภามณฑลล้อมรอบพระเศียร และมีอุณาโลมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

สำคัญที่ทำให้อาณาจักรจัมปาอ่อนกำลังลงทุกขณะ แม้ว่าวีรภักษัตริย์จามในประวัติศาสตร์ของชนชาติจามที่ทรงพระนามว่า พระเจ้า เจ บอง งา (Che Bong Nga, ครองราชย์ ค.ศ. ๑๓๖๐-๑๓๙๐) จะได้ทรงพยายามกอบกู้ชื่อเสียงและอำนาจของอาณาจักรจัมปาไว้ได้ ด้วยการทำสงครามชนะไต่เวียดใน ค.ศ. ๑๓๗๑ และเป็นฝ่ายได้ชัยชนะในสงครามทางทะเลครั้งใหญ่กับไต่เวียดอีกใน ค.ศ. ๑๓๙๐ ก็ตาม แต่การฟื้นฟูขึ้นสู่อำนาจของอาณาจักรจัมปาในรัชสมัยของพระองค์นั้นเปรียบได้กับ “แสงตะวันฉายครั้งสุดท้ายก่อนล่วงลับสู่พื้นดิน”

ชาวจามสิ้นอิสรภาพ อาณาจักรจัมปาล่มสลาย (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕, ค.ศ. ๑๔๗๑)

ระหว่าง ค.ศ. ๑๔๔๑-๑๔๔๖ สภาะทางการเมืองของอาณาจักรจัมปาถึงจุดวิกฤต พวกไต่เวียดได้ชัยชนะครั้งใหญ่ในสงครามกับจามครั้งสุดท้ายเมื่อ ค.ศ. ๑๔๗๑ ผลของสงครามครั้งนี้ทำให้ชาวจามไม่น้อยกว่า ๖๐,๐๐๐ คนเสียชีวิตจากการสู้รบราชวงศ์พร้อมด้วยราษฎรชาวจามอีกประมาณ ๓๐,๐๐๐ คนถูกจับเป็นเชลยของไต่เวียด ดินแดนของอาณาจักรจัมปาทั้งหมดถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอันหนัน (An-Nan)³ แม้ว่าจะสูญเสียอาณาจักรของตนไป แต่ชาวจามทางดินแดนทางใต้ก็ได้พยายามดิ้นรนและประกาศความเป็นอิสระภาพแห่งตน การต่อสู้ของชาวจามต่อจากนี้ไปมักเป็นการต่อสู้ทางการเมือง โดยมีเป้าหมายเรียกร้องให้จีนซึ่งเป็นมหาอำนาจของเอเชียยุคนั้นรับรองสถานภาพของราชวงศ์

จามซึ่งยังคงดำรงความเป็นผู้นำของชนชาติจามบางส่วนในบริเวณเมืองพันรัง พันรี (Phan rang, Phan ri) ซึ่งแต่เดิมเป็นเมืองป็นทุรังคะของอาณาจักรจัมปา

ชาวจามสิ้นแผ่นดิน

กลุ่มชาวจามหลังสูญเสียแผ่นดินได้กระจัดกระจายกันอยู่ตามที่ต่าง ๆ และถูกผลักดันให้ออกไปจากถิ่นที่เคยอยู่อาศัย พวกขุนนางตระกูลเหิงยีนพยายามดุดก๊ลิ้นและขับไล่ชาวจามมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๙๒ ภักษัตริย์จามองค์สุดท้าย คือ พระเจ้าโป กลอง กวน (Po Klong Khuan) เสด็จสวรรคตที่เมืองพันรี (Phan-ri) เมื่อ ค.ศ. ๑๗๒๐ ซึ่งหมายถึงการสิ้นสุดของราชวงศ์จามแห่งอาณาจักรจัมปาด้วย

ประชาชนชาวจามถูกบีบให้ออกจากถิ่นเดิมของตนหลายครั้ง พวกจามได้อพยพพลัดถิ่นเข้าไปอาศัยในดินแดนกัมพูชาเป็นจำนวนมาก การอพยพของชาวจามครั้งใหญ่เกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายในราว ค.ศ. ๑๘๒๒ ภายใต้การนำของเจ้าชาย โป จอง (Po Chon) ผู้เป็นเชื้อสายราชวงศ์จาม ส่วนกลุ่มจามที่เหลืออยู่ในเวียดนามก็ถูกดุดก๊ลิ้นให้เป็นชาวเวียดนามตามนโยบายของราชสำนักเหิงยีน

ชาวจามในปัจจุบัน⁴

มีชาวจามในเวียดนามมากกว่า ๗๕,๐๐๐ คน (ค.ศ. ๑๙๘๔) ในจำนวนนี้ประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน ยังคงอาศัยในบริเวณที่เคยเป็นใจกลางของอาณาจักรจัมปามาก่อน คือ บริเวณเมืองพู

³ D.G.E. Hall, A History of South-East Asia, London : Macmillan, 1966. p. 182.

⁴ Foreign Languages Publishing House, Hanoi, Ethnic Minorities in Vietnam, 1984. pp. 234-244.

กันห์ (Phu Khanh) ดวนไฮ (Thuan Hai) เจียงดอง ไน (Giang Dong Nai) ตอยนินห์ (Toy Ninh) จนถึงเมืองโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh City - ไชงฮอน) หมู่บ้านจามในเมือง “ดวนไฮ” ยังคงรักษาจารีตจามแต่โบราณ ชาวจามอาวุโสทั้งหญิงชายคงประเพณีไว้ผมยาว มุ่นเป็นมวย มีผ้าโพกศีรษะ นุ่งโสร่ง และห่ม紗หรี

หมู่บ้านชาวจามแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ของครอบครัวและตระกูลที่นับเชื้อสายฝ่ายมารดา มีหัวหน้าครอบครัวเป็นหญิง เรียกว่า “มู รายา” (Mu Raya) ซึ่งจะเป็นผู้นำในพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษทุก ๒-๓ ปี แต่ละตระกูลแบ่งออกเป็นชั้นย่อย และมีฝ่ายหญิงเป็นหัวหน้า เรียกว่า “มัว ปาโร” (Mua Paro)

เขตหมู่บ้านจามประกอบด้วยครอบครัวราว ๑๐๐ ครอบครัว จากสมาชิกในตระกูลเดียวกัน สามีจะอาศัยอยู่ในครอบครัวฝ่ายภรรยา ตระกูลใหญ่ของชาวจามคือตระกูล “อาเรคา” (Areca) และโกโกนัท (Coconut) ประเพณีจามซึ่งให้ความเป็นใหญ่ทางฝ่ายหญิงบัดนี้ยังคงปฏิบัติกันแต่ไม่สู้เคร่งครัดนัก ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีของบรรพบุรุษเท่านั้น

สังคมชาวจามซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มชนชั้นสูงต่ำเช่นเดียวกับสังคมฮินดูมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันบ้างแล้ว กล่าวคือ กลุ่มชาวจามทางใต้ของเวียดนามแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีประมาณ ๑ ใน ๓ ส่วนนับถือลัทธิพราหมณ์หรือฮินดูนิกายไศวะ เรียกชาวจามกลุ่มนี้ว่า “จามกาเฟีย” (Cham Kaphia) อีกกลุ่มหนึ่งเป็นพวกนับถือศาสนาอิสลามนิกายเก่าแก่นิกายหนึ่ง เรียกชาวจามกลุ่มนี้ว่า “จาม บานี” (Cham Bani) ความ

แตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นข้อจำกัดของความสัมพันธ์ระหว่างชาวจาม ๒ กลุ่มนี้ ชาวจามทั้ง ๒ กลุ่มจะไม่แต่งงานและอยู่ร่วมในหมู่บ้านเดียวกัน หรือแม้แต่ว่ารับประทานอาหารร่วมกันเป็นอันขาด ส่วนจามที่เข้าไปอยู่ในประเทศกัมพูชา ส่วนใหญ่จะหันไปนับถือศาสนาอิสลาม

ประสบการณ์ของการต่อสู้อันยาวนานดังปรากฏในประวัติศาสตร์ชนชาติจาม เป็นความทรงจำอันยิ่งใหญ่และเป็นพลังอดีตที่หล่อหลอมบุคลิกและวิญญาณของชาวจาม ปัจจุบันนี้ชาวจามได้รวมตัวกันทำการเคลื่อนไหวโดยมีเป้าหมาย “Cham Thung Phuc Hung” หรือ “การฟื้นฟูอาณาจักรจัมปา” ที่เมืองดวนไฮ “ศูนย์วัฒนธรรมจาม” (Cham Cultural Centre) ก็ได้ถูกจัดตั้งขึ้นที่เมืองฟันรัง

กลุ่มชาวจามในเวียดนามได้มีบทบาทต่อการปฏิวัติรัฐบาลเวียดนามได้หลายครั้งในสมัยรัฐบาลโง ดินห์ เตียม (Ngo Dinh Diem) และพวกจามก็ได้กระทำการต่อต้านสหรัฐอเมริกาในเวียดนามใต้ด้วย อันเป็นเหตุให้ชาวจามถูกปราบปรามอย่างหนักและได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงด้วยการจำคุกและเนรเทศให้ออกไปจากเวียดนาม

เมื่อเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้รวมเป็นสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (The Socialist Republic of Vietnam) ใน ค.ศ. ๑๙๗๕ แล้ว ชาวจามกลุ่มใหญ่ที่สุด ๒ แห่ง คือที่จังหวัดดวนไฮ และจังหวัดฟูกันห์ก็ได้รับสิทธิให้มีผู้แทนชาวจามในที่นั่งของสภานิติบัญญัติแห่งชาติของเวียดนามได้จังหวัดละ ๑ คน

เรื่องราวของอาณาจักรจัมปาและวงจรรชีวิต

ของชาวจามในอดีตจะมีความหมายมากขึ้นถ้าผู้อ่านเพียงได้สัมผัสกับตัวอักษรทุกคำที่ปรากฏในตอนหนึ่งของ “จดหมายเหตุการณ์สำรวจชายฝั่งมหาสมุทรโดยสมบูรณ์” (อิงไยเล้งลัน - Ying Yai Sheng-lan) อันเป็นผลงานเขียนจากประสบการณ์โดยตรงของ “หม่า ฮ้วน” (Ma Huan) ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในฐานะล่ามที่ได้ร่วมไปกับกองเรือสำรวจทางทะเลใต้กับนายพลเจิ้ง เหว่ ตามพระบรมราชโองการของจักรพรรดิหย่ง โล่ แห่งราชวงศ์หมิง (ครองราชย์ ค.ศ.๑๔๐๓-๑๔๒๔) โครงการสำรวจทางทะเลครั้งยิ่งใหญ่เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่ ค.ศ.๑๔๐๕ ถึง ค.ศ.๑๔๓๔

นายพลเจิ้ง เหว่ทำหน้าที่เป็นจอมทัพเรือและหัวหน้าปฏิบัติการสำรวจทางทะเลได้ด้วยตนเองในระหว่าง ค.ศ.๑๔๐๕-๑๔๒๑ และในระยะเวลาของปฏิบัติการดังกล่าว “หม่าฮ้วน” ได้เข้าร่วมไปกับกองเรือนี้ ๒ ครั้งด้วยกัน คราวแรกในระหว่าง ค.ศ.๑๔๑๓-๑๔๑๕ ซึ่งเป็นการสำรวจครั้งที่ ๔ และคราวต่อไปในการสำรวจครั้งที่ ๖ ระหว่าง ค.ศ.๑๔๒๑-๑๔๒๒

หม่าฮ้วน เริ่มบันทึกจดหมายเหตุการเดินทางออกไปสำรวจทางทะเล “อิงไยเล้งลัน” หรือ “การสำรวจชายฝั่งมหาสมุทรโดยสมบูรณ์” จากการสำรวจครั้งที่ ๖ (ค.ศ.๑๔๒๑-๑๔๒๒)

ผู้เขียนได้แปลบันทึกการสำรวจของหม่าฮ้วน “อิงไยเล้งลัน” จากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่ง J.V.G Milles เป็นบรรณาธิการ ตีพิมพ์ที่ลอนดอน ใน ค.ศ.๑๙๗๐ และไคร์นาเสนอ “อิงไยเล้งลัน” ไว้ในท้ายสุดนี้ก็เพื่อจะให้มันเป็นจุดเริ่มต้นแก่ผู้อ่านที่จะได้สัมผัสกับภาพของชาวจามแห่งนครจัมปาในขณะที่ยังมีเลือดมีเนื้อยังมีจิตวิญญาณและ

กำลังโลดแล่นไปตามครรลองชีวิตครั้งอดีตกาล ย้อนกลับไปในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ หรือเมื่อประมาณ ๕๖๕ ปีมาแล้ว พลังอดีตจากทุกตัวอักษรซึ่งถ่ายทอดมาจากสายตาและปากคำของหม่าฮ้วนพยานบุคคลร่วมสมัย จะเป็นชนวนจุดประกายไฟวิพากษ์ให้เกิดขึ้นแก่ “ผู้อ่านที่ไม่รู้” ได้โดยทั่วหน้ากัน

ในการแปลนั้น ผู้แปลได้พยายามรักษา “คำ” “ความหมาย” และ “เครื่องหมายต่าง ๆ” ตลอดจน “เชิงอรรถ” ไว้อย่างครบถ้วน เพื่อรักษารูปลักษณ์ของต้นฉบับ บรรยายากและกลืนอายของอดีตซึ่งคละเคล้าไปกับทุกตัวอักษรที่ปรากฏ คำอธิบายในเชิงอรรถซึ่งจะมีปริมาณมากและค่อนข้างละเอียดละออจะเป็นข้อมูลที่กลั่นกรองมาแล้วเป็นอย่างดีซึ่งผู้อ่านไม่ควรจะมองข้ามประโยชน์ที่จะพึงได้นอกเหนือไปจาก “เนื้อหา” ในหน้าบันทึก

เป็นที่น่าสังเกตว่าในขณะที่ “หม่าฮ้วน” ไป “แฉะเยียม” อาณาจักรจัมปาอยู่นั้นเป็นเวลาที่ยาณาจักรจัมปายังรุ่งเรืองเป็นอิสระอยู่แต่ก็คงอยู่ในภาวะไม่สันติสุขนัก ทั้งนี้เพราะผ่านการทำศึกสงครามกับเพื่อนบ้านอย่างหนักมาแล้วหลายครั้งคราวติดต่อกัน และเมื่อ “หม่าฮ้วน” กลับไปแล้ว อีกราว ๕๐ ปีต่อมา อาณาจักรจัมปาก็ถูกไควเจ็ดโจมตีจนพินาศล่มจมในที่สุด

อนึ่งในการถอดชื่อคำภาษาจีนตามสำเนียงจีนที่ถูกต้อง ผู้แปลได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ซึ่งผู้แปลใคร่ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้